

RESURSU EFEKTĪVA IZMANTOŠANA UN APRITES EKONOMIKA

Gan iepriekšējie, gan pašreizējie resursu izmantošanas modeļi ir radījuši augstu piesārņojuma līmeni, vides degradāciju un dabas resursu noplicināšanos. ES atkritumu politika tradicionāli ir bijusi vērsta uz vides ziņā ilgtspējīgu atkritumu apsaimniekošanu. Ar ceļvedi par resursu efektīvu izmantošanu Eiropā un aprites ekonomikas tiesību aktu paketi ir paredzēts līdz 2050. gadam pārveidot ES ekonomiku par ilgtspējīgu ekonomiku. Eiropas zaļajam kursam pakārtotais aprites ekonomikas rīcības plāns paredz uz nākotni orientētu programmu, kuras mērķis ir Eiropas Savienību padarīt tīrāku un konkurētspējīgāku.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 191.–193. pants.

MĒRĶI UN SASNIEGUMI

Visu ražojumu pamatā ir dabas resursi. Eiropas Savienības ekonomika ir ļoti atkarīga no dabas resursiem. Ja saglabāsies pašreizējie ražošanas un patēriņa apmēri, turpināsies vides degradācija un dabas resursu noplicināšana, kā arī atkritumu rašanās. Pašreizējie resursu izmantošanas apjomi ir tik lieli, ka tie apdraud nākamo paaudžu – un jaunattīstības valstu – iespējas saņemt taisnīgu daļu no nepietiekamajiem resursiem. Dabas resursu racionāla izmantošana bija viens no sākotnējiem vides jautājumiem, kas tika iekļauti pirmajos Eiropas līgumos. Starp galvenajām 7. vides rīcības programmas (VRP) iniciatīvām bija arī [Ceļvedis par resursu efektīvu izmantošanu Eiropā](#). Viens no šā ceļveža galvenajiem uzdevumiem bija atrisīt ES ekonomikas potenciālu, lai tā varētu būt produktīvāka, bet vienlaikus izmantotu mazāk resursu un virzītos uz aprites ekonomiku. Turklāt nesen pieņemtajā [aprites ekonomikas paketē](#) ir ietverti pasākumi, kas palīdzēs rosināt ES pāreju uz aprites ekonomiku, paplašinot reciklēšanu un atkārtotu izmantošanu, kā arī stimulēs tās konkurētspēju pasaulē, sekmēs ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi un radīs jaunas darbvietas.

A. Resursu efektīva izmantošana

Ceļvedis par resursu efektīvu izmantošanu Eiropā bija daļa no stratēģijas “Eiropa 2020” pamatiniciatīvas par resursu efektīvu izmantošanu. Tā atbalstīja pāreju uz ilgtspējīgu izaugsmi, pamatojoties uz resursu izmantošanas ziņā efektīvu, zemu oglekļa emisiju ekonomiku. Ceļvedī tika ņemti vērā sasniegumi, kas tika panākti, īstenojot 2005. gadā

pieņemto [Tematisko stratēģiju dabas resursu ilgtspējīgai izmantošanai](#) un [ES ilgtspējīgas attīstības stratēģiju](#), un izklāstīta turpmākās darbības izstrādāšanas un īstenošanas shēma. Tajā ir tika galvenajos vilcienos aprakstītas līdz 2050. gadam veicamās strukturālās un tehnoloģiskās izmaiņas, tostarp līdz 2020. gadam sasniedzamie starpposma mērķi. Tajā ir ierosināti vairāki veidi, kā palielināt resursu produktivitāti un nošķirt ekonomisko izaugsmi no resursu izmantošanas un tās ietekmes uz vidi.

B. Atkritumu apsaimniekošana un novēršana

[Atkritumu pamatdirektīva](#) turpina [Tematisko stratēģiju atkritumu rašanās novēršanai un atkritumu pārstrādei](#). Tās mērķis bija reformēt un vienkāršot ES atkritumu politiku, izvirzot jaunas pamatnostādnes un jaunus mērķus, kuros galvenā vērība pievērsta atkritumu rašanās novēršanai. 2023. gada jūlijā Komisija iesniedza [priekšlikumu](#) grozīt Atkritumu pamatdirektīvu, lai atbildību par visu tekstilizstrādājumu aprites ciklu nodotu ražotājiem. Šīs iniciatīvas mērķis ir veicināt tekstilatkritumu ilgtspējīgu apsaimniekošanu.

[Atkritumu sūtījumu regulā \(\(EK\) Nr. 1013/2006\)](#) ir paredzēti noteikumi saistībā ar atkritumu sūtīšanu ES teritorijā, kā arī starp ES un trešajām valstīm, ar konkrētu mērķi uzlabot vides aizsardzību. Tā attiecas praktiski uz visu veidu atkritumu pārvadājumiem (izņemot radioaktīvos materiālus) pa autoceļiem, dzelzceļu, jūru un gaisa telpu. Tomēr nelikumīgi atkritumu sūtījumi joprojām ir nopietna problēma, un jaunā Regula [\(ES\) Nr. 660/2014](#) ir padarījusi stingrākus spēkā esošajos tiesību aktos iekļautos pārbaūžu noteikumus, paredzot stingrākas prasības valsts pārbaudēm un plānošanai.

C. Tiesību akti ražošanas un atkritumu plūsmu jomā

[Direktīvas 2000/53/EK](#) mērķis bija novērst atkritumu rašanos no nolietotiem transportlīdzekļiem (NTL) un to sastāvdaļām, piemēram, līdz 2015. gadam palielinot otrreizējas izmantošanas un reģenerācijas līmeni līdz 95 % un otrreizējas izmantošanas un pārstrādes līmeni ne mazāk kā līdz 85 %. Direktīva arī mudināja transportlīdzekļu ražotājus un importētājus ierobežot bīstamu vielu izmantošanu, kā arī attīstīt pārstrādātu materiālu izmantošanu. 2017. gadā lielākā daļa dalībvalstu bija sasniegušas savu 2015. gada otrreizējas izmantošanas un pārstrādes mērķrādītāju – 85 % no transportlīdzekļa vidējās masas gadā. 2021. gadā notika sabiedriskā apspriešana par direktīvas pārskatīšanu. [Direktīva 2000/53/EK](#) tika grozīta ar Direktīvu (ES) [2018/849](#), kas pilnvaro Komisiju veikt pasākumus ar nolūku nodrošināt atbilstību prasībām nolietoto transportlīdzekļu jomā, kā arī piemērot atbrīvojumus dažādiem materiāliem, noteikt kodēšanas standartus un atkritumu apstrādes prasības. Kuģu pārstrādes regula [\(\(ES\) Nr. 1257/2013\)](#) stājās spēkā 2013. gada 30. decembrī. Tās galvenais mērķis bija nepieļaut, samazināt, ierobežot un izskaust negadījumus, kaitējumus un citu negatīvu ietekmi uz cilvēka veselību un vidi, ko rada ES kuģu pārstrāde un apstrāde, jo īpaši lai nodrošinātu, ka šādas kuģu pārstrādes rezultātā radušies bīstamie atkritumi tiek apsaimniekoti videi drošā veidā. Regulā bija noteiktas vairākas prasības ES kuģiem, ES kuģu īpašniekiem, kuģu pārstrādes iekārtām, kurās vēlas pārstrādāt ES kuģus, kā arī attiecīgajām kompetentajām iestādēm vai administrācijai.

[Direktīvas 2002/96/EK](#), kas grozīta ar Direktīvu 2012/19/ES, mērķis bija aizsargāt augsni, ūdeni un gaisu, nodrošinot elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumu (EEIA) labāku apglabāšanu mazākā apjomā. [Direktīva 2002/95/EK](#), kas atcelta ar Direktīvu 2011/65/ES, par dažu bīstamu vielu izmantošanas ierobežošanu elektriskās un elektroniskās iekārtās (BVI) tika pieņemta līdztekus EEIA direktīvai, un tās nolūks bija aizsargāt vidi un cilvēku veselību, ierobežojot svina, dzīvsudraba, kadmija, hroma un bromētu liesmu slāpētāju izmantošanu šādās iekārtās. Ir pierādījies, ka EEIA direktīvas un BVI direktīvas īstenošana dalībvalstīs norit ar grūtībām – savākta un pienācīgi apstrādāta tiek tikai viena trešdaļa elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumu. Šajās divās direktīvās, kā arī [Direktīvā 2012/18/ES](#) no dalībvalstīm tika pieprasīts palielināt elektrisku un elektronisku iekārtu atkritumu savākšanas apjomu un patērētājiem nodrošināt tiesības nodot savas nolietotās elektroierīces jebkurā elektropreču veikalā, neiegādājoties jaunas preces.

[Direktīvas 2006/66/EK](#) par baterijām un akumulatoriem un bateriju un akumulatoru atkritumiem mērķis bija uzlabot atkritumu apsaimniekošanu un šādu priekšmetu sniegumu vides jomā, izstrādājot noteikumus par to savākšanu, pārstrādi, apstrādi un likvidēšanu. Direktīvā bija arī noteiktas robežvērtības dažu bīstamu vielu (jo īpaši dzīvsudraba un kadmija) saturam baterijās un akumulatoros. [Grozījumu Direktīva 2013/56/EK](#) atcēla atbrīvojumu podziņelementiem, kuros dzīvsudraba saturs nepārsniedz 2 % no to svara.

Saskaņā ar Padomes Direktīvu 96/29/*Euratom* par radioaktīvajiem atkritumiem un vielām, kas tika atcelta ar [Direktīvu 2013/59/Euratom](#), visās dalībvalstīs bija jāievieš obligāta prasība ziņot par darbībām, kas saistītas ar jonizējošā starojuma radīto apdraudējumu. Radioaktīvo atkritumu pārvadājumi ir reglamentēti ar Padomes [Regulu \(Euratom\) Nr. 1493/93](#) un Padomes [Direktīvu 2006/117/Euratom](#).

[Direktīva 94/62/EK](#) attiecās uz jebkādu ES tirgū laisto iepakojumu, kā arī uz visu izlietoto iepakojumu neatkarīgi no tā, vai tas ir izlietots vai izmests ražošanas, tirdzniecības, biroja, veikala, māsaimniecības vai jebkādā citā līmenī. [Grozījumu direktīvā 2004/12/EK](#) bija noteikti kritēriji un precizēta "iepakojuma" definīcija. Turklāt ar [Direktīvu \(ES\) 2015/720](#) tika grozīta Direktīva 94/62/EK nolūkā samazināt plāno plastmasas iepirkumu maisiņu patēriņu, jo šie maisiņi var nenonākt atkritumu apsaimniekošanas sistēmā un uzkrāties vidē, jo īpaši jūras piedrazojuma veidā. Direktīvas nolūks ir krasi samazināt plāno plastmasas maisiņu patēriņu, tāpēc tā attiecas uz plastmasas iepirkumu maisiņiem, kuru biezums nepārsniedz 50 mikronu.

Direktīvas par ieguves rūpniecības atkritumu apsaimniekošanu (Ieguves rūpniecības atkritumu direktīva [2006/21/EK](#)) mērķis bija risināt milzīgo vides un veselības riska problēmu, kas saistīta ar ieguves rūpniecības pašreizējo un iepriekšējo atkritumu apjomu un radīto piesārņojumu.

D. Atkritumu apstrāde un likvidēšana

Pakāpeniski īstenojot Komunālo notekūdeņu attīrīšanas direktīvu ([91/271/EEK](#)), visās dalībvalstīs ir pieaudzis to notekūdeņu dūņu apjoms, kas ir jālikvidē.

Atkritumu poligonu direktīva ([1999/31/EK](#)) tika pieņemta, lai novērstu vai samazinātu atkritumu poligonu negatīvo ietekmi uz vidi, īpaši uz virszemes ūdeņiem, gruntsūdeni,

augsni un gaisu, kā arī cilvēku veselību. Īstenošana joprojām nav apmierinoša, jo ne visi noteikumi ir transponēti visās dalībvalstīs, kā arī joprojām pastāv nelegālas izgāztuves. Ar [grozījumu direktīvu \(ES\) 2018/850](#) ir ierobežots pārstrādājamo atkritumu daudzums, ko atļauts apglabāt poligonos, izvirzīti jauni mērķrādītāji un noteikta prasība piemērot kontroles pasākumus.

Direktīvas 2000/76/EK par atkritumu sadedzināšanu mērķis bija novērst vai, cik iespējams, mazināt gaisa, ūdens un augsnes piesārņojumu, ko izraisa atkritumu sadedzināšana vai līdzsadedzināšana. No 2010. gada novembra tā ir atcelta ar [Direktīvu 2010/75/ES](#) par rūpnieciskajām emisijām un ar saistītajām direktīvām.

E. 2018. gada aprites ekonomikas pakete

Komisija 2015. gada decembrī nāca klajā ar rīcības plānu par aprites ekonomiku, kā arī četriem tiesību aktu priekšlikumiem par grozījumiem šajos tiesību aktos: a) Atkritumu pamatdirektīvā, b) Atkritumu poligonu direktīvā, c) Iepakojuma un izlietotā iepakojuma direktīvā, kā arī d) Direktīvā par nolietotiem transportlīdzekļiem, Direktīvā par baterijām un akumulatoriem, un bateriju un akumulatoru atkritumiem un Direktīvā par elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumiem. Daži no šiem priekšlikumiem tika pieņemti, pildot juridiskās saistības pārskatīt atkritumu apsaimniekošanas jomā izvirzītos mērķus. Atkritumu pamatdirektīvā bija paredzēta prasība Komisijai līdz 2014. gada beigām veikt turpmāk minētos pasākumus: pārskatīt līdz 2020. gadam sasniedzamos mērķus attiecībā uz saimniecības atkritumu atkārtotu izmantošanu un pārstrādi un būvgružiem un ēku nojaukšanas atkritumiem, noteikt līdz 2020. gadam sasniedzamos novēršanas mērķus un novērtēt vairākus pasākumus, tostarp ražotāju atbildības shēmu paplašināšanu. Atkritumu poligonu direktīvā bija paredzēta prasība Komisijai pārskatīt direktīvā izvirzītos mērķus līdz 2014. gada jūlijam, bet Iepakojuma direktīvā – tāda pati prasība, nosakot termiņu līdz 2012. gada beigām.

Četrās direktīvās ([\(ES\) 2018/849](#), [\(ES\) 2018/850](#), [\(ES\) 2018/851](#) un [\(ES\) 2018/852](#)), kuras pieņēma 2018. gada maijā, citstarp ir ietverti šādi galvenie elementi:

- kopējs ES mērķis līdz 2035. gadam panākt, ka tiek pārstrādāti 65 % sadzīves atkritumu (līdz 2025. gadam – 55 %, bet līdz 2030. gadam – 60 %),
- kopējs ES mērķis līdz 2030. gadam panākt, ka tiek pārstrādāti 70 % izlietoto iepakojumu,
- saistošs poligonu mērķis līdz 2035. gadam panākt, ka poligonos apglabā ne vairāk kā 10 % no sadzīves atkritumiem,
- aizliegums apglabāt poligonos sašķiroti savāktus atkritumus, prasība līdz 2023. gadam nodrošināt bioloģisko atkritumu dalīto savākšanu, bet līdz 2025. gadam – tekstilizstrādājumu un bīstamo atkritumu dalīto savākšanu no mājsaimniecībām.

F. Plastmasa aprites ekonomikā

2018. gada 16. janvārī Komisija publicēja paziņojumu, kurā izklāstīta [stratēģija attiecībā uz plastmasu aprites ekonomikā](#). Šajā stratēģijā apzināti galvenie pārbaudījumi, tostarp zemie plastmasas atkritumu atkalizmantošanas un reciklēšanas rādītāji, ar plastmasas ražošanu un sadedzināšanu saistītās siltumnīcefekta gāzu emisijas un plastmasas

atkritumu nonākšana okeānos. Komisija ierosina, ka visiem plastmasas iepakojumiem līdz 2030. gadam ir jābūt reciklējamiem vai atkalizmantojamiem. Lai virzītos uz šī mērķa sasniegšanu, stratēģijā ir ierosināts plašs pasākumu klāsts četrās jomās: 1) plastmasas reciklēšanas ekonomikas un kvalitātes uzlabošana, 2) plastmasas atkritumu un piesārņojuma mazināšana, 3) inovācijas un ieguldījumu piesaiste plastmasas vērtības veidošanas ķēdē, kā arī 4) globālās rīcības veicināšana.

Saistībā ar stratēģiju attiecībā uz plastmasu, kuras nolūks ir ar likumdošanas pasākumiem risināt izšķērdīga un videi kaitīga plastmasas piedrozuma problēmu, un reaģējot uz Komisijas 2018. gada 28. maija priekšlikumu, Padome un Parlaments vienojās samazināt plastmasas piesārņojumu, nosakot uz dažiem vienreizlietojamiem plastmasas produktiem attiecināmus jaunus un stingrus ierobežojumus ([Direktīva \(ES\) 2019/904](#)). Eiropas Savienībā ir aizliegti tādi produkti kā plastmasas galda piederumi (dakšiņas, naži, karotes un irbulji), plastmasas šķīvji un salmiņi, no putu polistirola izgatavota pārtikas un dzērienu tara, kā arī vates kociņi no plastmasas. Dalībvalstīm ir izvirzīts saistošs mērķis, kas paredz, ka no 2025. gada PET dzērienu pudeļu plastmasas sastāvā ir jābūt vismaz 25 % reciklētas plastmasas. Līdz 2030. gadam ir jāpanāk, ka vismaz 30 % no visu plastmasas pudeļu sastāva ir reciklēti materiāli.

G. Eiropas zaļajam kursam pakārtotais jaunais aprites ekonomikas rīcības plāns [Jaunais aprites ekonomikas rīcības plāns](#) “Par tīrāku un konkurētspējīgāku Eiropu” tika publicēts 2020. gada 11. martā un ir viens no nozīmīgākajiem elementiem Eiropas zaļajā kursā – ES jaunajā ilgtspējīgas izaugsmes programmā. Tajā tika izsludinātas iniciatīvas, kas aptvēra jebkuru posmu ražojumu aprites ciklā un attiecās, piemēram, uz produktu izstrādi, aprites ekonomikas procesu veicināšanu un ilgtspējīga patēriņa veicināšanu un kuru mērķis bija nodrošināt, ka izlietotie resursi pēc iespējas ilgāk paliek aprītē ES ekonomikā.

Eiropas Parlaments un Padome 2023. gada 12. jūlijā pieņēma jauno [Bateriju regulu](#). Ar to līdz minimumam tiks samazināta ietekme uz vidi, ko rada bateriju nozare, kura, mainoties sociālekonomiskajiem apstākļiem, un tehnoloģiju attīstības, jaunu tirgu un jaunu bateriju lietojuma veidu parādīšanās rezultātā piedzīvo ārkārtīgi strauju izaugsmi. 2021. gada 17. novembrī Komisija pieņēma [priekšlikumu par atkritumu sūtījumiem](#), ierosinot stingrākus noteikumus par atkritumu eksportu, efektīvāku sistēmu atkritumu kā resursa aprītei un konkrētu rīcību pret atkritumu kontrabandu. Atkritumu sūtījumi uz ESAO valstīm tiks uzraudzīti, un tos varēs apturēt, ja galamērķa valstī tie radīs nopietnas vides problēmas. Atkritumu eksports uz valstīm, kas nav ESAO dalībvalstis, tiks ierobežots un atļauts tikai tad, ja šīs valstis spēs tos ilgtspējīgi apsaimniekot.

2022. gada 30. novembrī Komisija [ierosināja pārskatīt](#) iepakojuma un izlietotā iepakojuma direktīvu nolūkā garantēt, ka ES pieejamo iepakojumu ne vēlāk kā 2030. gadā būs iespējams atkārtoti izmantot vai pārstrādāt finansiāli ilgtspējīgā veidā. Komisija pieņēma arī paziņojumu par politikas satvaru [attiecībā uz biobāzētu, bioloģiski noārdāmu un kompostējamu plastmasu](#).

Eiropas tekstilizstrādājumu patēriņam ir ceturrtā (pēc pārtikas, mājokļiem un mobilitātes) lielākā ietekme uz vidi un klimata pārmaiņām. 2023. gada 30. martā Komisija publicēja [ES Tekstilizstrādājumu ilgtspējas un aprītīguma stratēģiju](#). Šajā stratēģijā ir izklāstītas konkrētas darbības, kuru mērķis ir vēlākais līdz 2030. gadam nodrošināt, ka ES tirgū

laistie tekstilizstrādājumi ir ilgtspējīgi un pārstrādājami, bez bīstamām vielām un ka to apritē tiek ievēroti sociālo tiesību un vides apsvērumi.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments ir atkārtoti aicinājis izstrādāt jaunu programmu turpmākajai Eiropas izaugsmei, par pamatu ņemot resursu efektīvu izmantošanu, kas prasītu veikt dažas radikālas izmaiņas mūsu ražošanas un patērēšanas modeļos. Kopējā aprites cikla koncepcijai vajadzētu uzlabot otrreizējo materiālu izmantošanu un radīt pareizos ekonomiskos stimulus atkritumu rašanās novēršanai un to otrreizējai izmantošanai.

Sekojošā Komisijas stratēģijas attiecībā uz plastmasu aprites ekonomikā pieņemšanai 2018. gada janvārī, Parlaments [2018. gada septembrī pieņēma rezolūciju par šo stratēģiju](#). Rezolūcijā Parlaments cita starpā aicināja Komisiju ieviest minimālās reciklētā satura prasības specifiskos plastmasas produktos, ko laiž ES tirgū. Ar to tika aicināts izveidot patiesu reciklētas plastmasas vienoto tirgu, ierosināti pasākumi cīņai pret jūras piedrazojumu un pieprasīts līdz 2020. gadam panākt mikroplastmasas izmantošanas aizliegumu kosmētikas un tīrīšanas līdzekļu ražošanā. Parlaments Vides, sabiedrības veselības un pārtikas nekaitīguma komitejā (ENVI) ir apspriedis 2018. gada aprites ekonomikas tiesību aktu paketi, iesniedzot 2000 grozījumu.

Parlamenta [2020. gada 15. janvāra rezolūcijā par Eiropas zaļo kursu](#) ir aicināts izstrādāt jaunu un vērienīgu aprites ekonomikas rīcības plānu, ar mērķi samazināt ES ražošanas un patēriņa kopējo ietekmi uz vidi un resursiem, vienlaikus nodrošinot spēcīgus stimulus inovācijai, ilgtspējīgiem uzņēmumiem un klimatneitrālu un netoksisku aprites produktu tirgiem. Tajā ir uzsvērtā spēcīgā sinerģija starp klimata politiku un aprites ekonomiku, jo īpaši energoietilpīgās un oglekļietilpīgās nozarēs, un aicināts noteikt ES līmeņa mērķi attiecībā uz resursu efektīvu izmantošanu.

2023. gada 17. janvārī Parlaments pieņēma nostāju sarunām ar ES valdībām par [jaunu likumu, ar ko tiks pārskatītas ES procedūras un kontroles pasākumi attiecībā uz atkritumu sūtījumiem](#). Pārskatītā tiesību akta nolūks ir uzlabot vides un cilvēku veselības aizsardzību, vienlaikus pilnībā izmantojot iespējas, ko atkritumi sniedz ES mērķa – aprites ekonomikas un nulles piesārņojuma ekonomikas – sasniegšanā. Parlaments aicināja izveidot risku balstītu ES mērķmehānismu, kas palīdzētu ES valstīm, kuras veic inspekcijas, nepieļaut un atklāt nelikumīgus atkritumu sūtījumus.

Plašāka informācija par šo tematu atrodama Vides, sabiedrības veselības un pārtikas nekaitīguma komitejas [tīmekļa vietnē](#).

Georgios Amanatidis / Maria-Mirela Curmei
10/2023

